ІСТОРІОГРАФІЯ

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2019. – С. 48–54.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2019. – pp. 48–54.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2019.50.48-54>
hj.chnu.edu.ua

УДК 94(477.85):316.728|«18»

© Катерина Валявська* (Чернівці)

СОЦІАЛЬНІ ПРАКТИКИ СВІТСЬКОГО СТИЛЮ ЖИТТЯ У ПРАЦІ О.МАКОВЕЯ «ЖИТТЄПИС ОСИПА ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА-ГОРДИНСЬКОГО»

У статті аналізується праця О.Маковей «Життєпис Осипа Юрія Федьковича-Гординського» з метою «віднайдення» у тексті репрезентацій соціальних практик умовного «світського» стилю життя, притаманних у середовищі середнього освіченого класу – інтелігенції – Герцогства Буковина протягом XIX ст. О.Маковей вдається до опису соціального оточення поета та їх соціальних практик: дотримання правил «хорошого тону» в самопрезентації (манери, одяг, ведення бесіди), різні види «світського» дозвілля та взаємодії (клуби, салони, вечірки, театр).

Ключові слова: соціальні практики, світське життя, Ю.Федькович, О.Маковей, інтелігенція, середній клас, Буковина, Чернівці.

Kateryna Valiavska (Chernivtsi)

SOCIAL PRACTICES OF THE «HIGH SOCIETY» LIFESTYLE IN THE WORK OF O.MAKOVEI «BIOGRAPHY OF OSYP YURIY FEDKOVYCH-HORDYNSKYI»

Abstract. The work of O.Makovei «Biography of Osyp Yurii Fedkovych-Hordynskyi» is analyzed in the article. The goal of the article is to find in the text representations of social practices, which were peculiar for the high society lifestyle in the medium of the educated middle class – intelligentsia – in the Duchy of Bukovyna throughout the 19th century. In the discourse of the author's biographical work and in used memories of Fedkovych's contemporaries it is stressed that noble standards of living were the ideal of the social life in Bykovyna and Chernivtsi, herewith negative connotations were present in such statements.

The lifestyle of Y.Fedkovych's parents suited this definition, while the poet in his conscious age tried to oppose to such a lifestyle. That is why his behavior in front of the audience was characterized by displays of protest against following elite standards of living in the society. Probably, his demonstrational wearing of rustic (Hutsul) clothing was also connected with his goal.

Despite the fact that his participation in social practices of the high society lifestyle allowed Fedkovych to gain support of his writing talent in the 1860s, in the 1870-1880ss he was demonstratively violating accepted behavioral norms, which were generalized as the rules of common courtesy. Furthermore, he tried to stress that he is equal with villagers, he called himself Hutsul. But O.Makovei found out that Hutsuls still considered Fedkovych to be a stranger – «lord in disguise», «German».

While analyzing life and works of Y. Fedkovych, O.Makovei described poet's social surrounding – intelligentsia- and its peculiar social practices such as following the common courtesy rules in self-representation (manners, clothes, communication), different types of intelligentsia leisure (clubs, salons parties, theatre) and cooperation.

* к.і.н., науковий співробітник, Науково-дослідний Центр буковинознавства при Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича.

Keywords: *social practices, life style of the high society, Y.Fedkovych, O. Makovei, intelligentsia, middle class, Bukovyna, Chernivtsi.*

У праці *«Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича»* Осип Маковей прагнув проаналізувати Ю. Федьковича як творчу особистість, беручи до уваги особливості характерів батьків письменника в контексті епохи та його з ними стосунки. Має місце й опис взаємодії письменника із різними соціальними групами. Крім того, у праці є окремий розділ «Суспільне життя на Буковині в роках 1848 – 1884», який проте, як зауважує дослідниця Лідія Ковалець, написаний за С. Смал-Стоцьким (*«Буковинська Русь»*)¹.

О.Маковей опрацював вагому джерельну базу, в тексті наведені цитати із спогадів, які аналізуються та порівнюються. Тому *«Життєпис Осипа Юрія Гординського-Федьковича»* (далі *«Життєпис...»* – К.В.) може слугувати для вивчення суспільних відносин у Герцогстві Буковина протягом XIX ст.

При дослідженні потрібно врахувати, що О.Маковей описував суспільні умови другої половини XIX ст., базуючись і на власному досвіді. Тому в праці присутні притаманні для того часу україномовні висловлювання щодо соціальної структури суспільства. Слід зважати й те, що праця написана з позицій українського національного відродження, тому розвиток українського національного руху подається як важлива складова суспільних відносин на Буковині.

Цікавим видається аналіз праці О.Маковей на основі підходів соціальної історії. Спробуємо «реконструювати» у досліджуваному тексті репрезентації соціальних практик в соціальному середовищі з умовним «світським» стилем життя. Під визначенням соціальні практики ми розуміємо умови та поведінкові акти, які є прийнятними, самоочевидними в певній соціальній групі.

Помітно, як небезпідставно, О.Маковей у *«Життєписі...»* часто підкреслює вплив німецької культури та *«панських звичаїв»* у соціальному просторі австрійського Герцогства Буковина у XIX ст., що можна розглядати як соціальні практики визначені культурою середнього класу. На думку культуролога Ю.Лотмана, побут завжди знаходиться в сфері практики, речі є маркерами відносин між людьми і носять символічний характер². Тому звертає на себе увагу той факт, що мати Ю.Федьковича Анна одягалася в Сторонці-Путилові *«по-панськи чи по-міщанськи»*, з погляду вбрання була *«під шляхетську міру»*³. Тобто мати Ю.Федьковича намагалася через одяг наблизитись до шляхетних репрезентацій, притаманних у т.зв. «хорошому/світському товаристві».

Не зважаючи на те, що Анна зростала у домі священника, була неписьменною, розмовляла лише «руською» мовою, а польською чи німецькою не володіла, опанування якими *«належало тоді на Буковині до доброго тону»*⁴, як підкреслює О.Маковей. У другій половині XIX ст. німецька мова слугувала культурним капіталом на Буковині як доступ до «світського товариства» для представників середнього класу. Анна відрізнялася від селянок *«деякими звичаями та ношею»*⁵. Усвідомлювала важливість освіти, вона дбала, щоб діти вчилися, останнє, все ж, свідчить на користь її соціальної приналежності до «сільської» інтелігенції.

Батько Ю.Федьковича Адальберт Гординський усвідомлював себе вихідцем шляхетного польського роду Федьковичів (з родовим гербом Сас), тому подбав, щоб сина Юрія охрестили за латинським звичаєм і назвали його подвійним ім'ям Осип Домінік, як припускає О.Маковей – *«се вже, мабуть, було по-шляхетськи»*⁶.

Таким чином, аналізуючи особистості батьків Ю.Федьковича, О.Маковей намагався підкреслити, що для буковинської інтелігенції – освічених середніх класів – ідеалом суспільного життя були «аристократичні», «світські» норми життя, при цьому в таких твердженнях автора присутні негативні конотації. Крім того, у своїх студіях О.Маковей припустив, що й буковинські священники прагнули стати подібними на буковинську шляхту – бояр, тому вважали за потрібне вивчати румунську мову.

Батько Федьковича Адальберт мав амбіції здобути вищий соціальний статус – *«стати паном»*. Склавши іспити, які передбачала робота службовцем, він став мандатором у 1833 р. та суддею у поліції в 1835 р.⁷, таким, чином, його матеріальне становище покращилось. А дружина, відповідно, чия соціальна приналежність визначалась в той час становищем чоловіка, отримала право називатись «пані мандаторкою».

Після скасування панщини у 1848 р., Адальберт перебрався до Чернівців, де влаштувався дрібним чиновником, з 1855 р. працював офіціалом у Крайовій табулі Буковини. В цей час в місті

формувався модерний публічний простір – функціонувало стрілецьке товариство (з 1825), створено міський парк – Народний сад (Фольксгартен), що став місцем прогулянок «чернівецького вищого світу», проводились публічні декламації та театральні вистави, у 1843 р. у Чернівцях була відкрита танцювальна школа Філеса, ще давнішою була традиція проводити міські бали, зокрема в залі готелю «Молдавія», власника Мікулі, діяла крайова бібліотека (з 1852). Примітно, що про ці інституції О.Маковей не згадував у своїй праці, натомість намагався змалювати характер міста як досить архаїчний, «старосвітський»⁸.

Потрапивши у міське середовище Адальберт почав освоювати нові для себе соціальні практики – відомо, що він часто відвідував казино у Чернівцях, що слугувало майданчиком для соціальної інтеграції, було чи не єдиним місцем, де можна було читати газети. «Казино-товариства» (der Casino-Verein) для того часу слід розуміти як клуб або громадську інституцію, де збиралися для проведення спільного дозвілля – гри на музичних інструментах, читання газет, азартних ігор.

О.Маковей в характеристиці Адальберта Гординського звертає увагу читача, що у Чернівцях він почав одягатися в «польську ношу» (ймовірно, за прикладом польських міщан), «виступав він явно поляком»⁹. Очевидно це відбулося під впливом спілкування у колі міських службовців, значну частину яких в той час становили поляки. В такий спосіб, через зовнішні маркери як одяг та світські манери, можна було відстоювати свої соціальні позиції у соціально-конкурентному середовищі. А з іншого боку, чиновники як професійна група, мали б здійснювати соціальний контроль над новою людиною в їх середовищі, нав'язуючи свої соціальні правила гри.

Коли дружина Анна навідувала Адальберта у Чернівцях, очевидно, це викликало сором у нього, як і те, що вона спілкувалася з ним на публіці не престижною в місті «руською» мовою, адже це не відповідало стандартам, що панували у середовищі чернівецьких чиновників.

Анна, попри спробу винаймати спільно з чоловіком більше помешкання у Чернівцях, не змогла адаптуватися у міському середовищі: «[...] їй було тут скучно, вона не мала що робити і дуже дивувалася, що чоловік цілими вечорами у касині. Раз убралася в білий капелюх та й пішла за ним до касина, бо гадала, що там бувають жінки, але переконалася, що не було. Побула трохи та й пішла додому»¹⁰. Таким чином, вона не пройшла культурну адаптацію в місті, тому її думки часто були спрямовані до звичних для неї справ – господарство в маєтку в Сторонці-Путилові, вона відчувала себе чужою в крайовій столиці.

На відміну від батька, Ю.Федькович, як зауважував О.Маковей, ще з часу військової служби був індиферентним до товариського життя (в нім. мові – das gesellschaftliche Leben, що близьке до поняття «світське життя». – К.В.) та «недовір'я до всяких «панів»», що було початком його «музицького світогляду»¹¹ – народництва. Припускаємо, що несприйняття Ю.Федьковичем панських звичок могло бути спровоковано конфліктом між сином і батьком, що навіть могло носити характер психологічної травми. Крім того, О.Маковей вдаючись до характеристики взаємодії Ю.Федьковича у соціальному середовищі використовував такі характеристики як «відлюдок», «дивак», що може свідчити про наявну стигматизацію його персони в суспільстві.

О.Маковей, аналізуючи спогади сучасників Ю. Федьковича, стверджував що товариське, культурне життя у Чернівцях в 1850-60-х рр. концентрувалося навколо домашніх забав та салонів. Так, Ю.Федькович мав товариські відносини із професором Чернівецької гімназії Ернстом Рудольфом Нойбауером, який вів у Чернівцях т.зв. «відкритий дім», тобто свого роду салон. Як згадував сам Ю.Федькович, він бував з візитами в домі Е.Р.Нойбауера, а також вірогідно він був на приватному святкуванні 100-річчя з дня народження німецького поета Фрідріха Шіллера, про що свідчить текст запрошення, адресованого Ю.Федьковичу в листопаді 1859 р.¹²

Е.Р.Нойбауер походив із середнього стану, його батько працював касовим контролером текстильного кооперативу в місті Іглау (Моравія)¹³. Під час навчання у Відні він працював вихователем у домі старовинної дворянської сім'ї Маннер (1844 – 1846). Згодом йому вдалося влаштуватися на посаду секретаря при редакції «Wiener Zeitung». Завдяки цьому він увійшов у деяке «високо-світське коло». Так, він часто відвідував світський салон власниці газети пані фон Сальм. Її салон був відомим місцем зустрічі митців Відня. Зокрема, Е.Р.Нойбауер тут особисто познайомився із популярним сатириком та редактором віденської газети «Humorist» Морісом Готлібом Сафіром¹⁴. Як учасник революційних подій під час весни народів 1849-1849 рр. у Відні Е.Р.Нойбауер отримав покарання у вигляді відправлення до віддаленої провінції – Буковини. Проте, тут, отримавши посаду вчителя в Чернівецькій гімназії, дуже швидко став відомим та вхожим у різні «світські» кола

(дворянські та середнього класу), як поет-імпровізатор виступав із власною концертною програмою в буковинських містах.

Е.Р.Нойбауер був наставником для молодих буковинських поетів, серед яких і Ю.Федькович. Саме Е.Р.Нойбауер ввів молодого офіцера Ю.Федьковича *«не в один чесний дім в Чернівцях»*¹⁵, як ділився у своїх спогадах сам поет. На жаль, залишилися спогади лише про дім пані Марошані, вдови повітового секретаря зі Львова Осипа Марошані, як з'ясував О.Маковей¹⁶.

У домі пані Марошані із своїми з імпровізаціями виступав для гостей Е.Р.Нойбауер та декламував німецькомовні поезії Ю.Федькович, Антін Кобилянський розважав гостей «пропагандою вегетаріанізму», та неординарними поглядами на життя, дочка пані Марошані Емілія розважала гостей грою на фортепіано та співами. Отож, бачимо, що відмінне знання німецької, освіченість та поетичний талант стали для Ю.Федьковича перепусткою в «світське» інтелігентне коло в Чернівцях.

Знайомий Ю.Федьковича композитор Омелян Фоляковський розповідав, що «дім Марошанки був німецько-польський, не дуже заможний, але гостинний, *«у неї сходилися від часу до часу гості на чай: військові і цивільні»*¹⁷. Опис дозволяв у домі Марошані О.Маковей подає з метою демонстрації впливу на творчість поета Е.Р.Нойбауера та двох українців з Галичини, що теж були тут гостями. Найбільше в цьому сюжеті присвячено опису як Ю.Федькович під впливом українофільських друзів почав писати поезії «руською» мовою.

Та звертають на себе й інші факти, які є другорядними для автора *«Життєпису...»*, але цікавими для дослідження соціальної історії. Дім Марошані можна розглядати як свого роду салон, сучасники у своїх спогадах вказують, що тут проходили «сходини», «чайні вечори». Салон як соціокультурна інституція являв собою компанійське коло спілкування, основи якого закладались розмовами на літературні, мистецькі чи політичні теми. Салон Марошані, хоча й не відзначався розкішшю, але цілком відповідав загальним критеріям салонної культури, паралель від якого можна провести із тогочасними салонами, притаманними для середніх верств населення європейських провінційних міст.

Важливою функцією салону був пошук «партії» для шлюбу. Вдова Марошані намагалася знайти «кращу партію» для своєї дочки Емілії, тобто чоловіка із відповідними соціальним та матеріальним становищем у суспільстві. Ю.Федькович мав намір одружитися з Емілією, але розірвав з нею стосунки, коли довідався, що вона приятелює з одним багатим лікарем. Крім того, він дізнався, що позаочі Емілія Марошані говорила про нього, що він «простий собі Федько»¹⁸. Згодом Емілія одружилася із румунським дідичем Гергелем і виїхала в Ясси, де мала успіх в румунському «хорошому товаристві» – *«грала першу ролю»*¹⁹.

Також відомо, що Ю.Федькович, проживаючи у Чернівцях з 1859 р. по 1861 р. відвідував театр, про що йдеться у спогадах Івана Повшека, про дружні відносини Ю.Федьковича та Семена Нарівняка: *«як йшли до трактирні або до театру на забаву, то Федькович без Семена не пішов»*²⁰.

Участь у соціальних практиках «світського» життя дозволило Ю.Федьковичу здобути підтримку свого літературного таланту. Проте в подальшому на його стилі життя позначився особистий протест проти усталених норм «панського життя». Так, у одному із листів до свого приятеля зі Львова Данила Тянякевича він із осудом писав, що його мати хоч з «простого стану, але встидається, гордує ним і лиш на висоту бгає». Бажання Ю.Федьковича звільнитися із військової служби стало для матері розчаруванням, адже військова служба в той час була одним із каналів вертикальної мобільності в суспільстві. Усвідомлюючи неприйняття такого рішення матір'ю, Ю.Федькович писав у листі до Данила Тянякевича (12 червня 1863) – *«мати мня зневажає. Мати тому собі мене желала, бо гадала, що стане з-за мене панею, аж то не туда ся моє серце горне»*²¹.

Можна припустити, що через конфлікт з поглядами батьків та як заперечення існуючих суспільних норм серед еліти Буковини, де помітним було дистанціювання до селян чи людей нижчого соціального статусу, він почав носити замість «світського», європейського одягу гуцульський сардак, намагався підкреслити, що є своєю людиною у товаристві сільських людей. Проте, як з'ясував у своєму дослідженні О.Маковей гуцули все одно сприймали Федьковича як *«перебраного пана»*, *«німчика»*²².

Припускаємо, що виховання в домі, в нижчій реальній школі у Чернівцях, проходження військової служби та спілкування у «світських» товариських колах наклало свій відбиток у самопрезентації Ю.Федьковича та оволодінні «світського» етикету. Крім того, якщо б він не володів «світськими» манерами та навичками спілкування в «світському товаристві», то, маймовірно, що став

вчителем для дітей вищих чиновників в Сторонці-Путилові чи бував гостем на домашніх вечорах у старости Вижницького повіту Губріха та старости суду Августака, де навіть аранжував танці²³. За свідченнями сучасників серед чиновників в його особі несприйняття викликала його «гуцульська ноша», такий акт поведінки вважався недопустимим для цього середовища.

Загалом у «світських товариствах» Буковини домінуючі позиції займала знать та чиновники. Щодо українців, то вони перебували на маргінесі таких соціальних відносин. Таке становище українців у «світському» житті Буковини було пов'язане, з одного боку, із тим, що більшість українських дворян прийняли пануючу румунську ідентифікацію ще під час перебування краю в Молдавському князівстві, а з іншого – з тим, що українці досить неохоче мігрували в міста, де були якнайкращі умови для формування модерного освіченого суспільства. І.Монолатій причину цього вбачає в тому, що земля для українців залишалася однією із головних цінностей їх традиціоналістського мислення²⁴. Але, навіть потрапляючи в місто, українці все одно, на відміну від інших національностей, були пасивними в суспільному житті, що неодноразово відзначали сучасники. Так, під час перебудови будівлі для Українського дому в Чернівцях, сучасник відзначив, що українки менш активні в товариському, публічному житті, а саме в благодійній діяльності, яка в суспільстві вважалася прийнятною для жінки діяльності в публічному просторі:

«Годі, паньство, бавитись все лиш коштом чужим, треба й самим причинитись до оживлення товариського життя, а тим і до піднесення національного руху й матеріального стану наших товариств, головню-ж «Народного Дому», що надармо жде особливо на якусь акцію нашого жіноцтва в користь сеї найважнішої нашої інституції. Крайня пора взяти собі приклад із Волошок, Польок, Німок і Жидівок. Все живе рухаєсь, тільки Русинки сплять. Годі!»²⁵.

Отже, враховуючи навіть той факт, що етнічні товариства мали важливу інтегруючу суспільну здатність, українські освічені верстви, в т.ч. українки, як йдеться в наведеній цитаті, програвали у своїй суспільній активності представникам інших національностей.

Професор дівочої семінарії в Чернівцях Микола Гарас писав про українську інтелігенцію Буковини другої половини XIX ст.:

«доля свого власного народу, доброго загалу, мало що їх обходило. В першій мірі дбав кожний для себе, вчився «по-панськи» жити й забував помалу нарід, з якого вийшов»²⁶.

Останнє свідчить про вплив соціальних практик «світського життя» на освічену верству українців Буковини, що зумовлювало соціальну диференціацію всередині етносу.

У 1880-х рр. в Чернівцях активізувалось культурне життя української інтелігенції, було організовано товариство «Український народний дім», у 1885 р. було засновано україномовну газету «Буковина». О.Маковей так охарактеризував цей період *«Позбувшись мертвеччини, громада оживала»²⁷*. Один із активних членів товариства був радник фінансової дирекції Іван Тимінський (1852 – 1902)²⁸, який заприятелювавши із Ю.Федьковичем, допомагав йому вирішити деякі фінансові проблеми та спонукав поета до участі в громадському житті.

З серпня 1876 р. Ю.Федькович проживав у Чернівцях в будинку біля Буковинської крайової лікарні на вулиці Стрілецькій. Як зауважував О.Маковей, проживання Ю.Федьковича на периферії міста серед міщан, *«чернівецьких мулярів, «поліціантів і тому подібне, що були в нього частішими і милішими гістьми, ніж «пани»»²⁹* вплинуло на те, що *«по своїй волі чи неволі знизився до способу життя своїх темних сусідів, ласих на горілку»³⁰*. Таким чином, О.Маковей робить рецепцію спогадів представників української інтелігенції про Ю.Федьковича, які вбачали в такому способі життя соціальну деградацію. Активні члени українського товариського життя вважали за потрібне витягти Ю.Федьковича із такого середовища, знайшовши йому помешкання в центрі міста, про що писав І.Тимінський в листі до О.Кониського (від 20 лютого 1885)³¹.

Наприкінці 1885 р. Ю.Федькович почав мешкати в будинку, де розташовувалось товариство «Руська бесіда» (на розі вул. Лілійної та площі Австрія). З цього приводу О.Маковей зазначив *«Тимінському повелося вирвати його з-поміж простих сусідів і завести у більш інтелігентне товариство»³²*. Вірогідно, що й сам Ю.Федькович потребував інтелектуального середовища, яке він отримав спілкуючись із І.Тимінським. Проте, за спогадами Тита Раткевича, перебуваючи в «інтелігентному товаристві», в колі т.зв. «сурдутовців» (від слова сурдут або сюртук) Ю.Федькович «усувався в куток»³³.

У 1880-х рр. українське компанійське життя продовжувало обертатися навколо товариства «Руська бесіда» та «Руського драматичного товариства» (голова Сидір Воробкевич). Ю.Федькович

підтримував деякі контакти із цими товариствами, так у 1884 р. він подарував останньому мелодраму «Керманич» і комедію «Сватання на гостинці»³⁴.

Попри показову демонстрацію Ю.Федьковичем свого небажання брати участь у публічному житті, все ж він погодився відвідати святкування українцями в Чернівцях ювілею його 25-літньої діяльності, що відбулося 6 липня 1886 р. Мабуть, непростою справою було переконати Ю.Федьковича взяти участь в цьому святкуванні. На зборах «Руської бесіди» Ю.Федьковича було проголошено почесним членом. Увечері товариство організувало літературно-вокальну вечірку. Головний зал прикрасили квітами, тут розмістили під тканиною портрет письменника, для якого він раніше позував художнику Юстину Пігулякові.

Серед гостей з Чернівців та краю були «пані в національних строях», представники читалень, молодь, «кілька німців та поляків»³⁵ та ін. Такий опис характеризує українське товариське життя кінця XIX ст. в поліетнічному краї, а саме, властиве йому домінування етнографічної ідентичності та його центричність. Автор повідомлення вказує, що серед інших національностей було кілька представників німців та поляків, при цьому не відомо чи були серед гостей румуни та євреї.

Вечір продовжився декламування творів Ю.Федьковича та святковою вечерею у залі одного із чернівецьких готелів із виголошенням промов³⁶. Цей публічний захід передбачав ряд «церемоніальних ритуалів», кожен з учасників мав поводитись відповідно до своєї соціальної ролі та статусу, вести світську бесіду, дотримуватись правил «хорошого тону», що для Ю.Федьковича було випробуванням.

Отож, О.Маковей попри деяку заангажованість у праці «*Життєпис Осипа Юрія Федьковича-Гординського*», що викриває його власні погляди як прихильника українського національного руху, вдається до опису соціального оточення поета та їх соціальних практик в межах, які, на його думку, співвідносні до особистості Ю.Федьковича.

¹ Л. Ковалець, Юрій Федькович: Історія розвитку індивідуальності письменника [Yuriy Fedkovych: The History of the Writer's Individual Development], Київ, 2011, с. 65 – 66.

² Ю. Лотман, Беседы о русской культуре. Быт и традиции дворянства (XVIII – начало XIX века) [Conversations about Russian culture. Mode of life and traditions of the Russian nobility. (XVIII-beginning of XIX century).], Санкт-Петербург, 1994, с. 12 – 13.

³ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича* [Biography of Osyp Yuriy Fedkovych-Hordynskyi], Чернівці, 2005, с. 48.

⁴ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 48.

⁵ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 49.

⁶ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 50.

⁷ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 49.

⁸ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 87.

⁹ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 77 – 78.

¹⁰ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 78.

¹¹ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 89.

¹² О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 96 – 97.

¹³ A. Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und sein Werk* [Ernst Rudolf Neubauer. The man and his work], I. Teil, Czernowitz, 1931, S. 14.

¹⁴ A. Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und sein Werk*, S. 26.

¹⁵ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 105.

¹⁶ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 104.

¹⁷ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 107.

¹⁸ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 113.

¹⁹ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 108.

²⁰ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 116.

²¹ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 228.

²² О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 249.

²³ О. Маковей О, *Життєпис Юрія Гординського-Федьковича*, с. 230 – 231.

²⁴ І. Монолатій, Разом, але майже окремо: взаємодія етнополітичних акторів на західноукраїнських землях у 1867–1914 pp. [Together, But Almost Alone: The Interactions of ethno-political actors in West-Ukrainian Lands in 1867–1914], Івано-Франківськ, 2010, с.132.

²⁵ Буковина (Чернівці), 1899, ч. 141, 26 листопада (8 грудня), 2.

²⁶ М. Гарас, Ілюстрована історія товариства «Українська школа» в Чернівцях з часу існування цього товариства [Illustrated History Society «Ukrainian school» in Chernivtsi since the existence of the Society], Чернівці, 1937, с. 9.

²⁷ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 368.

²⁸ Буковина (Чернівці), ч. 141, 1902, с. 3.

²⁹ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 370.

³⁰ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 370-371.

³¹ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 370.

³² О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 372.

³³ Зоря (Львів), 1888, ч. 2, с. 35

³⁴ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 369.

³⁵ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 373.

³⁶ О. Маковей О, Життєпис Юрія Гординського-Федьковича, с. 373 – 375.

Reference

1. L. Kovalets, *Yurii Fedkovych. Istoriia Rozvytku tvorchoi indyvidualnosti pysmennyka* [Yuriy Fedkovych: The History of the Writer's Individual Development], Kyiv, 2001, s. c. 65 – 66.
2. Yu. Lotman. *Besedy o russoy kulture. Byt i traditsii dvoryanstva (XVIII – nachalo XIX veka)* [Conversations about Russian culture. Mode of life and traditions of the Russian nobility. (XVIII-beginning of XIX century).], Sankt-Peterburg, 1994, s. 12 – 13.
3. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha* [Biography of Osyp Yuriy Fedkovych-Hordynskiy], Chernivtsi, 2005, s. 48.
4. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 48.
5. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 49.
6. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 50.
7. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 49.
8. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 87.
9. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 77 – 78.
10. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 78.
11. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 89.
12. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 96 – 97.
13. A. Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und sein Werk* [Ernst Rudolf Neubauer. The man and his work], I. Teil, Czernowitz, 1931, S. 14.
14. A. Klug, *Ernst Rudolf Neubauer. Der Mann und sein Werk*, S. 26.
15. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 105.
16. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 104.
17. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 107.
18. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 113.
19. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 108.
20. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 116.
21. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 228.
22. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 249.
23. O. Makovei, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 230 – 231.
24. I. Monolatii, Razom, ale maizhe okremo: vzaïemodiiia etnopolitychnykh aktoriv na zakhidnoukrainskykh zemliakh u 1867–1914 rr. [Together, But Almost Alone: The Interactions of ethno-political actors in West-Ukrainian Lands in 1867–1914], Ivano-Frankivsk, 2010, s. 132.
25. M. Haras, Iliustrovana istoriia tovarystva «Ukrainska shkola» v Chernivtsiakh z chasu isnuvannia tsoho tovarystva [Illustrated History Society «Ukrainian school» in Chernivtsi since the existence of the Society], Chernivtsi, 1937, с. 9.
26. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 368.
27. Bukovyna (Chernivtsi), ch. 141, 1902, s. 3.
28. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 370.
29. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 370-371.
30. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 370.
31. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 372.
32. Zoria (Lviv), 1888, ch. 2, s. 35.
33. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 369.
34. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 373.
35. O. Makovei O, *Zhyttiepys Yuriiia Hordynskoho-Fedkovycha*, s. 373 – 375.